

«Ingen velger et liv på trygd», sa arbeidsminister Hanne Bjurstrøm til NTB på nyåret.
Jeg skulle ønske det var sant.

Velger noen trygd?

KRONIKK

Mari Rege
Professor i økonomi, Handelshøgskolen ved UiS

NORGE har flere på trygd enn de fleste andre land. Mange av dem som går på trygd, har ikke noe valg. Men hva gjør vi hvis en del faktisk velger trygd?

Da er det ikke nok å arbeide for et mer inkluderende arbeidsliv. Hovedproblemet kan nemlig være at vi har for inkluderende trygdeordninger.

I et forskningsprosjekt sammen med Kjetil Telle i Statistisk sentralbyrå har vi stilt spørsmålene: Er det slik at menneskets motivasjon til å jobbe og betale skatt etter beste evne er betinget av at andre også jobber og bidrar til felleskassen etter beste evne? Er det slik at når en ser mange rundt en som lever på trygd, mister en selv motivasjonen til å jobbe? Kort og godt: Smitter trygd?

I noen nabolag er svært mange på trygd, mens i andre nabolag er nesten ingen på trygd. Det kan tyde på at trygd smitter. Men det kan også ha andre gode forklaringer. For eksempel kan det være at folk med dårlig helse er konsentrert i enkelte nabolag. Utfordringen i forskningsprosjektet var dermed hvordan vi kan måle hvorvidt trygd faktisk har en smitteeffekt.

FOR Å OMGÅ dette måleproblemet tok vi utgangspunkt i bedriftsnedbemanning. Tidligere forskning viser nemlig at store nedbemanninger fører til økt uføretrygding blant dem som jobbet i bedriften.

Vår studie benytter registerdata fra Statistisk sentralbyrå og viser at det stopper ikke der; nedbemanninger fører også til økt uføregrad blant dem som bodde i samme nabolag som de som opplevde nedbemanningen, men som selv ikke jobbet i en bedrift som nedbemannet.

Det at folk som ikke ble direkte berørt av nedbemanningen også ble uføretrygdet, behøver ikke skyldes smitteeffekter. Det kan for eksempel enkelt og greit skyldes redusert økonomisk aktivitet i området etter nedbemanningen.

Vi har undersøkt om andre mekanismer kan forklare hvorfor folk som ikke ble direkte berørt av nedbemanningen også ble uføretrygdet. For eksempel justerer vi for endringer i det lokale arbeidsmarkedet. Disse testene avviser alternative forklaringsmekanismer.

DEN ENESTE hypotesen som står igjen med støtte av våre analyser er at trygd smitter. Når noen blir trygdet, så drar de andre med seg.

Smitteeffekten er i tillegg betydelig: Dersom 50 personer i en kommune med 5000 innbyggere blir uføretrygdet på grunn av nedbemanning, vil ytterligere 25 personer bli trygdet de nærmeste årene som en ren smitteeffekt.

Smitteeffektene vi har funnet

MOTIVASJON: Omfattende faglitteratur viser at folk i større grad velger arbeid fremfor trygd dersom det i større grad lønner seg å arbeide, skriver professor Mari Rege. (Foto: Colourbox)

Kanskje hovedproblemet er at vi har for inkluderende trygdeordninger?

tyder på at noen mennesker lever i grenselandet mellom arbeid og trygd. En hendelse som ikke er helserelevant, nemlig det at flere av naboene blir trygdet, vipper disse personene over på trygd.

Det finnes også andre forhold som ikke påvirker helse, men som likevel påvirker tilgang til helserelevant trygd. Omfattende faglitteratur viser at folk i større grad velger arbeid fremfor trygd dersom det i større grad lønner seg å arbeide. En studie av Christian Brinch i Statistisk sentralbyrå viser, for eksempel, en klar sammenheng mellom endringer i størrelsen på uførepensjonen og hvor mange som slutter å arbeide for å motta trygd.

MANGE VIL oppleve det støtende at jeg skriver at noen velger trygd. Jeg er lei meg for det. Svært mange har ikke noe annet valg enn å være på trygd. Hensikten er ikke at disse skal stigmatiseres eller mistenkeliggjøres. Tvert imot, hensikten er å gjøre norsk trygdedebatt mer kunn-

skapsbasert, slik at vi kan bygge en bærekraftig velferdsstat som sikrer økonomisk trygghet for de som ikke kan være i arbeid, i dag og i fremtiden.

I tillegg er det mange trygdede som ønsker å jobbe, men mangel på tilrettelagt arbeid gjør dette umulig. Velferdsstaten har også en viktig oppgave med å tilrettelegge for dem som vil ut i arbeid.

TALL FRA Nasjonalbudsjettet viser at våre nåværende velferdsordninger ikke er bærekraftige uten innstramminger på andre områder eller skatteøkninger. Den viktigste årsaken er at det blir flere alderspensjonister og færre i yrkesaktiv alder i tiårene fremover. Men i budsjettet uttrykkes det også bekymring over at andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som er på helserelevante trygdeordninger fortsetter å øke. I dag er en av fem i yrkesaktiv alder på trygd.

En arbeidsminister som sier at «Ingen velger et liv på trygd» skaper

et dårlig utgangspunkt for å gjøre noe med dette problemet. Selv om debatten kan være vanskelig, og det kreves presisjon i omtalen av den uensartede gruppen av uføretrygdede, klarer vi neppe å bygge en bærekraftig velferdsstat ved å gå utenom denne problemstillingen. Virkeligheten må danne utgangspunktet for en politikk som får flere til å velge arbeid fremfor trygd.

DE SISTE åra har en rekke tiltak blitt iverksatt for å få flere i arbeid og færre på trygd. Til tross for dette har andelen på trygd fortsatt å øke. En del av denne økningen skyldes riktignok endringer i demografiske forhold, men ikke hele. Spesielt urovekkende er det at flere og flere unge blir trygdet.

Disse tiltakene har hatt som utgangspunkt at arbeidslivet i Norge er for lite inkluderende. Men dette er kanskje ikke hovedproblemet. Kanskje hovedproblemet er at vi har for inkluderende trygdeordninger?